

УДК: 657:331

Петрук Н.С.,

Костенко О.М., к.е.н.

Національний університет біоресурсів і
природокористування України

ПРАЦЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ТА ОБЛІКОВО- АНАЛІТИЧНА КАТЕГОРІЯ

Розглянуто працю та її оплату як соціально-економічну категорію з точки зору бухгалтерського обліку та економічного аналізу.

Ключові слова: праця, оплата праці, бухгалтерський облік, соціально-економічна категорія, обліково-аналітична категорія.

Petruk N., Kostenko O.

WORK AS A SOCIO-ECONOMIC AND POLICY-ACCOUNTING CATEGORY

We consider work and its payment as a socio-economic category in terms of accounting and economic analysis.

Key words: labor, wages, accounting, socio-economic category, accounting and analytical category.

Петрук Н.С., Костенко А.Н.

ТРУД КАК СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ И УЧЕТНО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ КАТЕГОРИЯ

Рассмотрены труд и его оплата как социально-экономическая категория с точки зрения бухгалтерского учета и экономического анализа.

Ключевые слова: труд, оплата труда, бухгалтерский учет, социально-экономическая категория, учетно-аналитическая категория.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Праця людини та її оплата завжди були актуальною темою для досліджень, адже тільки завдяки праці людина фізично та духовно розвивається, задовольняються її матеріальні та духовні потреби, виробляються різноманітні блага, відбувається науково-технічний прогрес. Поняття праці є багатовимірним і тому досліджується в різних аспектах: економічному, фізичному, соціальному, культурному, філософському, біологічному та ін.

Петрук Н.С., Костенко О.М.

Важливим і необхідним є дослідження праці з точки зору бухгалтерського обліку та аналізу, що обумовлено багатьма причинами. По-перше, праця в бухгалтерському обліку також виступає багатовимірною категорією, і, наприклад, на відміну від філософського чи культурного погляду, відображається конкретними цифрами та показниками. По-друге, однією з вимірних категорій праці в обліку виступає оплата праці, яка для будь-якої людини є основним найважливішим засобом для існування, і саме від рівня оплати праці буде залежати добробут кожного індивідуума. Таким чином, виражаючи працю розрахунковими величинами та конкретними показниками бухгалтерський облік сприяє встановленню оптимального балансу між працею та її оплатою. Ще однією важливою причиною дослідження праці та її оплати є їх суттєва економічно-соціальна роль, завдяки чому визначається місце та значення людини у суспільстві. Отже, вивчення праці та її оплати як соціально-економічної категорії з точки зору бухгалтерського обліку та економічного аналізу є надзвичайно важливим завданням.

Цілі статті. Метою даного дослідження є проаналізувати працю як соціально-економічну категорію та висвітлити передумови набуття працею ознак обліково-аналітичної категорії.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Проблемі праці та її оплати присвячено багато робіт визначних вчених та економістів. Існують школи, кожна з яких має свій підхід до висвітлення та пояснення цих понять. Проте, в переважній більшості, вчені розглядають питання праці з соціально-економічної точки зору, розкриваючи при цьому питання мотивації праці. Серед вітчизняних вчених, які досліджували мотивацію праці, потрібно відзначити праці О.А. Бугуцького, Г.І. Купалової, В.П. Нестерчука, Л.П. Червінської [1; 2; 3]. Багато вітчизняних вчених розглядали мотивацію праці в окремих галузях: О.А. Гніденко – в сільському господарстві, Н.Д. Дарченко – на машинобудівних підприємствах, Л.М. Самосьонюк – у громадському харчуванні [4; 5; 6]. У той же час праці як обліковій категорії приділяється мало уваги, хоча це дуже актуальне питання, особливо на практиці, враховуючи складний період становлення ринкових відносин та інтеграції нашої країни у світове співтовариство.

Крім описаних вище економічних категорій на розвиток наукової думки про працю вплинули зміни бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту. Потрібно відмітити, що дослідженням праці як обліково-аналітичної категорії займалося мале коло дослідників.

Серед них доцільно звернути увагу на роботи Т.Г. Мельник, яка пов'язала поняття праці та заробітної плати, подала своє бачення розбіжностей між оплатою праці та заробітною платою [7]. Проте проблема характеристики праці як обліково-аналітичної категорії залишається не до кінця вивченою.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Важливо виділити ті ознаки, які надають праці нового змісту і характеризують працю як обліково-аналітичну категорію. Передумовою набуття працею ознак обліково-аналітичної категорії стала підпорядкованість її практичним потребам підприємства й працівників. Слід зазначити, що з точки зору економічної теорії визначення праці не зазнало істотних змін із того часу, коли його дав К. Маркс. Тим часом необхідність точного розрахунку співвідношення між працею (прикладені зусилля працівника) та її оплатою (винагорода за працю), аналіз для знаходження резервів щодо його покращення, контролю та аудиту за достовірністю та справедливістю, надає праці нового змісту. На нашу думку, головними ознаками, які характеризують розрахунок оплати праці з точки зору організації обліку, є:

- мобільність;
- регламентованість;
- терміновість;
- плановість;
- достовірність.

Мобільність визначає постійну модифікацію обліку оплати праці під впливом різних факторів, наприклад, зміни законодавства. Отже, згідно цієї ознаки порядок розрахунку оплати праці, її розмір, системи оплати праці постійно змінюються, прогресують разом із розвитком наукової думки. У той же час, ознака регламентованості підпорядковує облік оплати праці конкретним законам, правилам, нормативам, а тому стабілізує його на деякий період. Терміновість встановлює певні строки щодо розрахунку оплати праці, виплати заробітної плати, подання звітності по праці та її оплаті. Плановість у першу чергу стосується аналізу праці та її оплати, передбачає порівняння планових та фактичних показників, виявлення невикористаних резервів для ефективного використання фонду оплати праці підприємства, підвищення продуктивності праці. Ознака достовірності передбачає постійний контроль за обліковими та аналітичними розрахунками оплати праці. Кожна з цих ознак детальніше характеризує поняття праці серед інших соціально-

економічних категорій, надає їй нового змісту і розкриває особливості її як обліково-аналітичної категорії.

Як було зазначено вище, в обліку розглядається не просто праця, а співвідношення між нею та оплатою, тому необхідно виділити соціально-економічні характеристики розрахунку оплати праці. Їх доцільно розглядати окремо для працівника (продуктивність праці; рівень професійної підготовки та сімейний стан працівника; наявність пільг) і окремо для середовища (умови праці; вид діяльності підприємства (галузь). Визначення таких характеристик підтверджують і відповідні положення Закону України “Про оплату праці” від 24.03.1995 р. з відповідними змінами, якими визначаються економічні, правові та організаційні засади оплати праці працівників, які перебувають у трудових відносинах з підприємствами усіх форм власності та господарювання, а також з окремими громадянами та сфери державного і договірного регулювання оплати праці і спрямований на забезпечення відтворювальної і стимулюючої функції заробітної плати. При цьому називається поняття заробітної плати, а не оплати праці. В законі вказано, що заробітна плата залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства [8]. Отже, вказані вище фактори впливу на оплату праці тотожні тим, які вказуються в законі. Проте, оскільки розглядається питання оплати праці в більш загальному контексті, а саме в контексті співвідношення між працею та її оплатою, то й кількість факторів впливу значно більша.

Система бухгалтерського обліку, зокрема праці та її оплати, перебуває в процесі реформування відповідно до міжнародних стандартів і поки що не є досконалою. Значною мірою це пов'язано з тим, що праця як об'єкт обліку, аналізу та аудиту є однією з найскладніших і найвагоміших економічних категорій, оскільки покликана виконувати життєво необхідні для людини відтворювальну, регулюючу, стимулюючу та соціальну функції. На всіх етапах розвитку економіки і суспільства матеріальна винагорода за працю була і залишається надалі найважливішим трудовим стимулом. У сучасних умовах розвитку економіки та лібералізації соціально-трудова відносин в Україні оплата праці зазнала значних деформацій та диспропорцій, для більшості населення вона втратила свою відтворювальну та стимулюючу функції і фактично перетворилася у різновид соціальних виплат, не пов'язаних із кількістю, якістю та кінцевими трудовими результатами. При цьому рівень її значно нижчий порівняно з розвиненими державами світу та країнами СНД. Праця та її оплата як

ціннісні орієнтири втрачають своє соціально-економічне призначення, що руйнує основи економічного й соціального розвитку суспільства. Це потребує всебічного моніторингу, аналізу, контролю даного процесу в Україні.

Висновки. Потрібно також відмітити, що праця в обліку є розрахунковою величиною, тому значний вплив на її визначення як обліково-аналітичної категорії здійснюють засоби за допомогою яких вона обчислюється, насамперед, інформаційні комп'ютерні системи. Ці технології надають праці та її оплаті обліково-аналітичних ознак, адже змінюються способи її розрахунку; організаційні основи реєстрації, обробки та збереження даних про працю та її оплати. Останнім часом цей фактор є одним з основних, що визначає працю як обліково-аналітичну категорію. Завдяки тому що динаміка розвитку інформаційних технологій є зростаючою, то можна очікувати і постійне розширення поняття праці.

Отже, праця, як обліково-аналітична категорія, у зв'язку з розвитком бухгалтерського обліку та аналізу набула додаткового соціально-економічного змісту, про що свідчать характерні ознаки, які слід враховувати у процесі її розрахунку, обліку, аналізу та контролю. Розвиток інформаційних технологій здійснює значний вплив на облік та аналіз праці та її оплати, що приводить до еволюції та розвитку наукової думки про працю.

1. Бугуцький О.А., Купалова Г.І., Дієсперов В.С., Степаненко І.Х., Саблук П.Т. Мотивація праці та формування ринку робочої сили / П.Т. Саблук (ред.), О.А. Бугуцький (ред.). — К.: Урожай, 1993. — 416 с.
2. Нестерчук В.П. Організація та мотивація праці: Навч. посіб. — К.: Вид-во Європейського ун-ту фінансів, інформ. систем, менеджменту і бізнесу, 1999. — 86 с.
3. Червінська Л.П. Мотивація персоналу в менеджменті: стан, проблеми, напрями розвитку. — К.:, 1997. — 203 с.
4. Гніденко О.А. Мотивація ефективної праці в сільськогосподарських підприємствах: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.09.01 / НАН України; Інститут економіки. — К.:, 2000. — 19 с.
5. Дарченко Н.Д. Оцінка результативності діяльності і мотивація праці на машинобудівних підприємствах: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.06.01 / Приазовський держ. технічний ун-т. — Маріуполь, 2005. — 19 с.
6. Самосьонко Л.М. Мотивація праці та підприємництва у громадському харчуванні: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.07.05 / Донецький держ. комерційний ін-т. — Донецьк, 1997. — 22 с.
7. Мельник Т.Г. Облік, аналіз та аудит праці і її оплати: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.06 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2006. — 20 с.
8. Про оплату праці, Закон України від 23.01.97р. №108/95:– Ліга-Закон.